

A fantomképrajzoló hiteles arcképe
Kritikafüzér Zsávolya Zoltán irodalomtörténeti életművéhez

A bécsi Szapphó regényes élete és életműve

Gabriele von Baumberg (1766–1839). Die Laufbahn einer österreichischen Dichterin und ihr geistiges Umfeld um die Wende des 19. Jahrhunderts

Az akkoriban még igencsak fiatal germanista irodalomtörténész, Zsávolya Zoltán 1999-ben megjelent, a kor prominens osztrák költőnőjéről, Gabriele von Baumbergről írott, eredetileg PhD-értekezésként megvédett monográfiája hiánypótló irodalom- és kultúrtörténeti szakmunka, ami az osztrák-magyar közös történelmi és irodalomtörténeti kapcsolódási pontokat illeti. Hiánypótló mű, s bár hangsúlyozottan német nyelven íródott, a magyar irodalomtörténet szempontjából is jelentős, hiszen Gabriele von Baumberg (1766–1839) egyúttal a korszak kiemelkedő magyar költőjének, a felvilágosult bonapartista Batsányi Jánosnak volt a felesége, így sem életpályája és működése, sem életműve nem vonatkoztatható el férje munkásságától, pontosabban inkább attól a biográfiai tényről, hogy a két prominens irodalmi alkotó együtt élte le életét.

Zsávolya Zoltán monográfiájának szemlélete és metodikája alapvetően kettős: mind biográfiai, mind pedig poétikai-poetológiai szempontból végigköveti a költőnő pályáját, ám az életrajzi értelmezés semmiképpen sem csap át öncélú biografizálásába és megy a poétikai megközelítés rovására. A könyv alapvetően hét fejezetből épül fel. Az első, *Überblick über den Stand der Forschung*, azaz magyarra leginkább *A kutatás állásának áttekintéseként* fordítható című fejezet (7–14. oldal) bevezeti a mindenkor befogadót a

Baumberg-életmű olvasásának módszertanába, egyúttal pedig összefoglalja azon irodalomtörténeti, történelmi és kultúrtörténeti ismereteket, melyeket a felvilágosodás korának prominens osztrák költőjének munkásságáról eddig tudni lehet.

A második, *Kultureller Überblick* [Kulturális áttekintés] című tematikus egység (15–54. oldal) bevezeti olvasóját II. József korának, a XVIII. és a XIX. század fordulójának történelmi és kultúrtörténeti környezetébe, alaposan ismertette a felvilágosodás korabeli német-osztrák költészet fő tematikáit és poétikai sajátosságait, feltéve a kérdést: vajon létezett-e a korban egyáltalán önálló osztrák irodalmi tradíció, vagy az ausztriai irodalom inkább valamely egységes német irodalmi hagyomány részeként olvasandó?

A harmadik, *Anfang der Laufbahn von Gabriele von Baumberg* [Gabriele von Baumberg pályafutásának kezdete] című fejezet (55–82. oldal) ismerteti a költőnő családi hátterét, ifjúságának fontosabb eseményeit, neveltetését és felvilágosult értékrendjét, eljutva egészen a szerzőnő első kötete megjelenéséig, részletesen feltárva az első verseskötet összeállításának és megjelenésének körülményeit, rávilágítva a császári udvarbéli élet szociológiai, és persze irodalomszociológiai sajátosságaira is.

A negyedik fejezet, *Die Sammlung „Sämtliche Gedichte“* [Az „Összegyűjtött versek” című gyűjtemény] (83–174. oldal) a lehető legmélyebb részletekbe menően ismerteti és elemzi Gabriele von Baumberg *Sämtliche Gedichte* című, pontosan 1800-ban megjelent verseskötetét. Elsőként a költőnő szerelmes verseit teszi vizsgálata tárgyává, kimutatva, hogy azok a korban mennyire szokatlanul modern, formabontó műveknek számítottak. Ezt követi a családi tematikájú versek és a politikai tematikájú versek (pontosabban az eredeti német szövegben *Liedern* [dalok]) elemzése és értékelése, melyekkel a költőnő saját korában a lehető legnagyobb kockázatot vállalta. Gabriele von Baumberg csakúgy, mint későbbi férje, a prominens magyar szerző, Batsányi János, nyíltan a nagy francia forradalom eszmeiségét vallotta és hirdette még

verseiben is, ezzel pedig a felvilágosult abszolutista osztrák császári udvaron belül rengeteg ellenséget szerzett magának. A költészeti-poetológiai-metairodalmi tárgyú versmunkák (*poetologische Werke*) az irodalomtörténész szerint három csoportra oszthatóak: először is az úgynevezett „nagy versekre”, a fiatal Gabriele von Baumberg esztétikai és poétikai szempontból legkiemelkedőbb költeményeire, a lírai önvallomásokra, önmeghatározásokra, „ars poetica”-szerű versekre (*Selbstzeugnisse*), valamint a más szerzőkhöz írott irodalmi episztolákra (*literarische Episteln*).

Az ötödik fejezet az *Allgemeine Charakteristik des frühen Schaffens von Gabriele von Baumberg* [*Gabriele von Baumberg korai műveinek általános jellemzői*] (175–189. oldal) még egyszer nekifut a *Sämtliche Gedichte* című versgyűjtemény szövegeinek, és kevésbé az egyes szövegeket és azok tematikai csoportosíthatóságát vizsgálja, mint inkább madártávlatból tekinti át a verseskötet egészének főbb poétikai-poetológiai sajátosságait. Az irodalomtörténész itt is arra a következtetésre jut, hogy Gabriele von Baumberg versei olyan klasszikus húrokat is pengető, finoman kimunkált irodalmi alkotások, melyek egyúttal képesek merész, eredeti, formabontó és újszerű irodalmi hangokon megszólalni, ezzel mintegy megalapozva a szerzőnő későbbi irodalomtörténeti jelentőségét.

A hatodik tematikus egység, a *Zeitgenössische Rezeption der frühen Lyrik von Gabriele von Baumberg* [*Gabriele von Baumberg korai lírájának kortárs recepciója*] (190–200. oldal) részletesen ismerteti és elemzi a költőnő első verseskötetének korabeli kritikai fogadtatását, mely kifejezetten kedvezőnek hatott, a költőnő pedig német nyelvterületen – s minden bizonnyal nem ok nélkül – kora egyik sikeres női lírikusának számított, bár érték negatív kritikák is.

A hetedik, utolsó fejezet, a *Leben und Schaffen Baumbergs zwischen 1799–1839* [*Baumberg élete és munkássága 1799 és 1839 között*] (201–228. oldal) sorra veszi a költőnő életének és költői pályájának soron következő állomásait

az első kötet megjelenése, valamint Batsányi Jánossal 1805-ben kötött házassága után. Zsávolya Zoltán monográfiájának egyik alaptézise, hogy legjobb és legjelentékenyebb verseit Gabirele von Baumberg fiatalkorában, Batsányival való házassága előtt írta, életművének legértékesebb darabjai pedig az 1800-as *Sämtliche Gedichte* című kötetben találhatók, későbbi alkotói pályája pedig sokkal kevésbé termékeny és irodalomtörténeti szempontból kevésbé jelentékeny. A szerző felvázolja a Baumberg-filológia és -életmű kutatás esetleges további lehetőségeit, hangsúlyozva, hogy a monográfia keletkezésekor, 1998-1999-ben a szerzőnőt övező irodalomtörténeti kérdések még korántsem voltak lezártnak tekinthetők (– és talán még ma sem azok), és bár a Batsányival való házassága és Ausztriából való száműzetése után a költőnő kevésbé érdekes szövegeket hozott létre, adott esetben ezek is megérdemelnék az alapos(abb) rendszerezést és filológiai feltárást. A két utolsó részfejezet először az 1799 és 1816 közötti időszakot, majd az 1817 és 1839 közötti periódust elemzi röviden, lényegre törően, ám kétségtelenül alaposan. Megtudhatjuk többek között, hogy a bonapartista Batsányi János magyarra fordította Napóleon egyik kiáltványát, mely miatt feleségével együtt menekülnie kellett Ausztria-Magyarország területéről, s egy időben mindketten Párizsban telepedtek le. A napóleoni háborúk végeztével Batsányi végül is az osztrák hatóságok kezére került, s először Bécsben vetették fogságba, majd Linzbe küldték száműzetésbe, ahová felesége követte és ahol egészen 1839-ben bekövetkezett haláláig vele élt a száműzetésben (Batsányi hat évvel később, 1845-ben hunyt el). Zsávolya Zoltán kiemeli, hogy minden bizonnyal az életrajzi-történelmi események és a szerzőnő férje melletti végtelen elköteleződése és kitartása is hozzájárulhatott ahhoz, hogy az első kötetében releváns költői teljesítményt felmutatni képes Gabriele von Baumberg 1800-tól kezdve – bár megjelent egy második, *Amor und Hymen* [*Ámor és Hymen*] című verseskötete is 1807-ben – már sokkal kevésbé volt képes az irodalomtörténet által fontosnak és értékesnek ítélt művek létrehozására. Alapvetően a lírikusnő ifjúkori életműve az, amely a lehető

legnagyobb elemzői figyelmet érdemli, és amellyel méltán foglalja el az őt megillető helyet nem csupán a német-osztrák női költészettörténet (már ha ez egyáltalán érvényes kategória), hanem az egész német nyelvű líratörténet releváns szerzőinek arcképcsarnokában.

Zsávolya Zoltán monográfiájának vitathatatlan érdeme, hogy a lehető legvilágosabb, legkövethetőbb módon, mindenfajta kételkedés nélkül fogalmazza meg állításait. Alaptéziséhez, mely szerint Gabriele von Baumberg életművéből elsősorban a fiatalkori pályaszakaszban keletkezett verseket tartalmazó *Sämtliche Gedichte* című kötet érdemli meg az elfogulatlan irodalomtörténeti figyelmet, végig tartja magát, még akkor is, amikor a kései életmű filológiai feltárásának esetleges további lehetőségeit boncolgatja. Kiemeli ugyanakkor, hogy megítélése szerint a szerzőnőben több irodalmi lehetőség is lappangott, mint amennyi a valóságban beteljesült, a sajátos életrajzi-történelmi körülmények miatt azonban úgy látszik, mindez a későbbiekben nem tudott kiteljesedni. És bár a monográfia tárgya alapvetően Gabriele von Baumberg, a jeles XVIII–XIX. századi osztrák költőnő élete és költészete, a vizsgálódás kilép a szűkebb kontextusból a tágabba, ily módon pedig az életművet és életrajzt egymással párhuzamosan elemző szakmunka részben afféle korszakmonográfiává is válik, hiszen gyakorlatilag minden fejezetben ismerteti a XVIII. és a XIX. század fordulójának szellemi, eszmetörténeti, történelmi és irodalmi légkörét, jelentősebb eseményeit, a szerzőnő életének és művészetének sokkal tágabb, ausztriai és európai kontextusát. Nem csupán egy prominens alkotó biográfiájáról és életművéről tudhatunk meg belőle szinte mindent, de a könyv meglehetősen sok ismeretet feldolgoz arról a korszakról is, amelyben a szerző élt és alkotott. S teszi mindezt úgy, hogy sem a filológia nem megy az életrajz rovására, sem pedig az életrajz és a történeti kontextus nem szorítja háttérbe a vizsgált irodalmi műveket. Kortörténet, biográfia és filológia éppen a megfelelő arányban vannak jelen a kötetben, ily módon pedig nem kioltják, hanem sokkal inkább kiegészítik

egymást. Az egymástól radikálisan különböző nézőpontok, megközelítések ilyenfajta egészséges arányú ötvözése egy adott szerző életét és életművét párhuzamosan ismertető irodalomtörténeti monográfiának ritka, sokra becsülendő tulajdonsága.

Zsávolya Zoltán a germanisztika területén hiánypótló monográfiája Gabriele von Baumberg életéről és munkásságáról alapos, időtálló irodalomtörténeti teljesítmény, melyet még most, a megjelenése után mintegy tizenöt évvel is haszonnal forgathat bárki, aki akár a saját korában prominens, mostanában kissé talán méltatlanul elfeledett szerzőnő életműve, akár a XVIII. és a XIX. század fordulójának tágabb értelemben vett német-osztrák irodalma vizsgálatára adja a fejét, hiszen a benne foglalt filológiai, történelmi és kultúrtörténeti megállapítások minden bizonnyal évtizedek múltán sem avulnak majd el.

(St. Ingbert, Röhrig Universitätsverlag, 1999, 235 oldal)

A kritikus, aki nem kritikus, mégis határozottan kritizál

A fanyalgás művészete

Zsávolya Zoltán karcsú kritikakötete, mely a végén egy meglehetősen terjedelmes programadó esszét is tartalmaz, érdekes, fajsúlyos olvasmány – sokkal relevánsabb irodalmárszakmai teljesítmény, miként azt terjedelme sugallná a mindenkori olvasó számára. Az író, irodalomtörténész, egyetemi oktató által eredetileg nem titkoltan afféle felsőoktatási tankönyvként, pontosabban egy bizonyos kritikaírói szeminárium ihletadó műhelyanyagaként közreadott könyv önnön eredeti, meglehetősen alkalminak és korlátozottnak szánt keretein túllépve afféle kritikusi, kritikaírói programként és proklamációként szólal meg és olvastatja magát, rávilágítva a kortárs magyar irodalomkritikai és irodalomtudományi diskurzus – a kettő közötti világos határ

meghúzója igencsak nehéz feladat volna bárki számára – meglehetősen visszás tendenciáira, ma is aktuális és megoldatlan problémáira, provokatív és kendőzetlen hangnemben.

Miként azt a szerző az előszóban is kiemeli, könyve öt írása nem csupán véletlenszerűen válogatott kritikagyűjteménnyé, hanem sokkal inkább tematikus-műfajelméleti-kritikaelméleti szövegegyüttessé kísérel meg összeállni, és úgy gondolom, e téren sikerrel is jár.

Az első dolgozat, a *Mi az, Irodalom?* címet viselő, eredetileg a rövid életű, ám annál újszerűbb és provokatívabb *Az Irodalom Visszavág* című folyóirat hasábjain publikált esszékritika Dudás Attila *Hányat alszunk a feltámadásig?* című elbeszéléskötetét teszi vitriolos vizsgálódása tárgyává, s nem csupán a szerző művének irodalmi erényeit és hibáit ismeri fel és tárja a mindenkori olvasó elé, de afféle irodalomelméleti / kritikaelméleti esszéként is funkcionálva az irodalom mibenlétére is rákérdez.

A második, *A regény lehetősége(i)* című kritika az irodalmi modernitás reprezentatív műformájának, mondhatni kulcsműfajának, a regénynek a mibenlétére kérdez rá Benedek Szabolcs *A Nagy Degeneráció* című, 1997-ben megjelent prózakönyvét ürügyül használva és a stilisztikailag játékos, ám végső soron mégis vérre menő prózapoétikai vizsgálat tárgyává téve.

A harmadik, *A fűzfapoézis apoteózisa* címet viselő kritika, mely egyébként eredetileg a *Véletlen Balett* című folyóirat hasábjain jelent meg 2000-ben, áttér a líra műnemi-műfaji sajátosságának vizsgálatára, és egyfajta orvosi lóként használja Röhrig Géza *éj* című verseskötetének textusait, melyről a kritikusnak igencsak ellentmondásos véleményt sikerül megfogalmaznia. A költő ugyanis mintha szándékosan tematizálna egy olyan szövegleegyszerűsítő és meglehetősen kockázatos líratörténeti hagyományt, a szövegek dalszerű egyszerűségét, melynek eredménye a posztmodern irodalom korszakában csak töredékes és csak ellentmondásos lehet... Jóllehet Zsávolya Zoltán Röhrig Géza meglehetősen egyenetlen színvonalú versszövegeinek számtalan poétikai

hibájára rámutat, s egy ponton akár még odáig is elmenne, hogy a költő lényegében dilettáns munkát adott ki a kezei közül, bizonyos irodalmi (kor)jelenségek figyelembevételével az egyszerűsége törekvő lírai szerkesztésmód egyáltalán nem bizonyos, hogy nem valamiféle szándékos költői koncepció eredménye, mindazonáltal a mindenkor olvasó csupán az eredményt képes mérlegelni, a szerzői intenciót sokkal kevésbé...

A negyedik esszé / kritika, *A „vágy” lehangoló tárgya* annak idején ugyancsak a provokatív *Az Irodalom Visszavág* folyóiratban jelent meg, s az akkoriban pályakezdő erdélyi költőnő, Gergely Edit *Üzenet lélek doktor szeretőhöz* című verseskötetét teszi vizsgálódása tárgyává, ugyancsak a kortárs magyar líráról és az arról folytatott irodalomkritikusi gondolkodás lehetőségeiről való teoretikus beszédbe csapva át. A kritikusi értékítélet e bírált verseskötet esetében is igencsak ellentmondásosra sikerül, ám miként arra a kritikus felhívja a figyelmet, az az irodalomtörténeti-irodalomszociológiai kontextus, amelyben akár a szépirodalmi művek, akár az őket bíráló kritikák születnek, még sokkalta ellentmondásosabb, mondhatni nem lehetséges ellentmondásoktól mentes módon megnyilatkozni sem szerzői teljesítményekről, sem pedig magáról a kritikusi magatartásformáról...

Innen pedig egyenes út vezet a kritikai esszégyűjtemény zárókövéhez, az eredetileg a *Szépirodalmi Figyelő* hasábjain megjelent, a kortárs magyar irodalomtudományi és irodalomkritikusi diskurzusról igencsak provokatív és ellentmondásos, ámbár mindenképpen bátor állításokat megfogalmazó kritikusi ars poetikus esszé, a *Kritikai (hős)költemény* szövegéhez. Túl azon, hogy a szépirodalmi műveket bíráló *értelmezői közösség* meglehetősen belterjes és a saját szabályai szerint működő szellemi játszótér, ahol a kritikusok egy része sajnos hajlamos önnön metatextusait az általuk elemzett és egyáltalán létezésük legitimitását adó szépirodalom mellé / fölé helyezni, Zsávolya Zoltán pamfletszerű esszéje arra is lényeglátóan kitér, hogy mára – s ez kissé provinciális, ingoványos közép-európai szellemi talajunkon halmozottan

jellemző – az irodalomértelmezés mint olyan mintha elfordult volna eredeti céljától, s csupán egy szűk szakmai közeg rengeteg idegen szót használó, laikusok számára szinte teljesen érthetetlen, belterjes nyelvi játszóterévé vált volna. Az irodalomtudósok és -kritikusok egy része immár nem magyaráz a tudatlan, de legalábbis többet tudni, érteni vágyó tömegeknek, inkább *kanonizál*, *multiplikál*, *dekonstruál*, *kontextualizál*, *dekontextualizál*, *interpretál*, stb. Némely esetben az a kérdés is felvetődik, hogy a latinból, görögből, esetleg angolból vagy németből átvett, a teória által sokszorosán terhelt szakszavaink voltaképpen mit is jelentenek; mindez ráadásul még szakmai berkeken belül is vita tárgyát képez(het)i, hiszen irodalomértelmezői terminológiánk korántsem következetes. Ez pedig, miként azt kicsiny országunkban már más területeken is megszokhattuk, remek lehetőségeket nyújt a zavarosban történő halászatra, a valahol és valamikor stabil, körülhatárolható jelentéssel bíró szakszavak kiüresítésére és a homályos, nehezen érthető, vagy éppenséggel többféleképpen is érthető szakmai értékítéletek megfogalmazására. Zsávolya Zoltán az általa igencsak mélységesen, legbelülről átlátott helyzetet helyenként megkísérelve elviccelni, számos helyen a gyilkos irónia eszközeivel bírálva a kortárs magyar irodalomkritikai diskurzus belterjességét, visszásságait és az egész magyar irodalmári gondolkodás szigorúan kétdimenziós lovait, egyúttal halálosan komolyan is beszél olyan problémákról, melyeken kellene és lehetne változtatni. S itt kell hangsúlyoznunk, hogy a kemény bírálatot és egyúttal markáns, a tapasztalható tendenciákkal nyíltan szembeszegülő kritikusi ars poeticát is megfogalmazó programesszé a benne fellelhető minden irónia ellenére alapvetően optimista végkicsengéssel zárul, mely szerint, ha az egyes kritikus nem állandóan a szűkebb-tágabb környezetének visszajelzésére vár és értékítéletét nem szakmai-emberi érdekeitől teszi függővé, hanem lelkiismeretesen teszi a dolgát, hivatásszerűen és megalkuvást nem tűrve gondolkodva és írva az irodalomról, vagy sokkal inkább a nagybetűs

Irodalomról, mindenfajta visszás szakmai-emberi tényező ellenére nagy baj végül is nem történhet...

Zsávolya Zoltán könyvében számos helyen közli, hogy ő – Szilágyi Ákossal szólva – *nem kritikus*, s egyúttal kéri, hogy mindenkori olvasója ne is tekintse annak. S valóban, 2005-ben talán még elsősorban költőnek és prózaírónak tekintette magát – bár korábbi PhD-értekezése, a Gabriele von Baumbergről szóló életrajzi-poétikai monográfia már 1999-ben megjelent Németországban –, azóta azonban a kortárs magyar irodalomkritika és irodalomtudomány egyik egyéni hangvételű textusokat létrehozó, meghatározó képviselőjévé vált. S ha akkoriban még nem is tartotta magát a szó szigorú értelmében vett kritikusnak, másoknál eredetibb, szókimondóbb és bátrabb hangnemben megszólalva már abban az időben is igencsak professzionális szinten *kritizált*, mind szépirodalmi műveket, mind pedig saját kortárs magyar irodalomkritikus kollégáinak az esetek igencsak jelentős részében bírálható tevékenységét. *A fanyalgás művészete*, miként azt meglehetősen találóan a címe is kifejezi, úgy gondolom, valóban művészi szinten űzi a *fanyalgást*, azaz inkább a kritikát, a bírálatot, semmiképpen sem a szó rossz, öncélú értelmében. Nem csupán egy rövid, lényegre törő kritikagyűjtemény, hanem merész és határozott irodalomkritikusi program, kiáltvány, vitaindító, mely leplezetlenül hívja fel a figyelmet a kortárs magyar irodalomkritikai magatartásformák joggal bírálható tendenciáira, ám nem csupán bírál, de a kritikusi szakma legnemesebb hagyományait követve irányt, alternatívát is mutat. Megítélésem szerint fontos irodalomtudományi-irodalomkritikai metatextusok gyűjteménye, mely most, megjelenése után évekkal is aktuális problémákat vet fel – hiszen a kortárs magyar irodalomkritikai diskurzusban olyan radikális változások azóta sem mentek végbe –, éppen ezért olvasásra és megfontolásra érdemes. Egyes állításai persze olykor túlzónak és provokatívnak hathatnak, vitatkozni lehet, sőt, kell is vele. Éppen eme kikerülhetetlen vitaindító és az általa tematizált problémák

továbbgondolására készítő jellege emeli a kétezres évek magyar irodalomkritikai termésének fontos darabjává.

(Budapest, Syrena Kiadó, 2005, 88 oldal)

A filológiai rendőrnyomozó kortárs magyar irodalmi aktatára

Poliptichon – Fantomképek a kortárs magyar irodalomról

Zsávolya Zoltán *Poliptichon – Fantomképek a kortárs magyar irodalomról* című tanulmánykötete szerves, koncepciózus folytatása a szerző második, *A fanyalgás művészete* címet viselő rövid esszékritika-gyűjteményének. A szerző itt is azt a merész, kötetlen, olykor játékos, olykor provokatív, olykor egyenesen már-már a szépirodalmi regiszterre jellemző stílusbravúrokba hajló értelmezői nyelvezetet használja, mint korábbi, kisebb lélegzetű könyvében, és az irodalomtörténetileg-esztétikailag kétségkívül megalapozott interpretátori (*inter-predátori?*) állítások mellett nem riad vissza az elég markánsan vállalt, a kötet egészét végigkísérő és szövegszervező elvvé előlépő szubjektívizmustól sem.

A *Poliptichon* érdekes, invenciózus módon épül fel – szerkezetét tekintve ugyanis olyan, mint valamiféle irodalomkritikus-rendőrnyomozó kortárs magyar irodalmi aktatára. Huszonöt, a szerző által *esszészócikk* műfajmegjelölésre keresztelt írást tartalmaz, s címként mindegyik nemes egyszerűséggel egy-egy ismert, vagy éppenséggel kevésbé ismert kortárs magyar irodalmi alkotó nevét viseli. Az *esszészócikkek* belső struktúrájukat tekintve három részből épülnek fel: az első mindig egy úgynevezett *felvezetés*, ahol az értelmező bemutatja a vizsgált szerző addigi szépirodalmi pályáját, esetleg egy-két (fel)értékelő, vagy éppenséggel kritikus megjegyzéssel látja el addigi teljesítményét. Ezután következik minden írás gerince, mely voltaképpen egy hosszabb vagy rövidebb könyvbírálat – a rövid recenziótól a tanulmányértékű hosszú elemzésig sok mindennel találkozhatunk a kötet huszonöt írása között –, az úgynevezett

értelmezési dokumentum, melynek kapcsán a kritikus az egész életműre érvényes állításokat is tesz. Az írások záró része ezeken felül pedig mindig egy úgynevezett *perspektivizmus*, kitekintés azt illetően, hogy a jövőben miféle műfajban való alkotást és / vagy milyen szintű további irodalmi teljesítményt várhatunk az adott szerzőtől, esetleg éppenséggel a jövő irodalomtörténészei miként fogják a vizsgált szerzőt és (élet)művet értékelni. Zsávolya a hármas tagolású *esszéesszócikk*kel egy új irodalomértelmezői műfajt is megkísérelt megteremteni, úgy gondolom, nem is egészen eredménytelenül.

A kötet huszonöt írása kiterjedt kritikus érdeklődésről tesz tanúbizonyságot, az egymást abc-sorrendben követő *esszéesszócikkek* az alábbi kortárs magyar irodalmi alkotókról vezetnek egy-egy szó szoros értelmében vett kritikus aktát: Bertók László, Bíró Péter, Bodor Béla, Darvasi László, Deák László, Fehér Béla, Géczi János, Hamvai Kornél, Jász Attila, Kalász Márton, Kilián László, Kukorelly Endre, Kun Árpád, Marafkó László, Méhes Károly, Pék Pál, Solymosi Bálint, Száraz Miklós György, Szepesi Attila, Tamás István, Tatár Sándor, Temesi Ferenc, Tüskés Tibor, Vasadi Péter, Vathy Zsuzsa. Ez a terjedelmes névsor is mutatja, mennyire széles az a spektrum, amelyen belül a kritikus dolgozik, határozott kontúrokkal afféle irodalomtörténeti portrékat, *fantomképeket* rajzolva meg a kortárs magyar irodalom általa valamilyen szempontból relevánsnak talált alkotóiról egy-egy művük olvasásán keresztül, ezen irodalomkritikus akták, portrék pedig egymás mellé rendezve illusztris és játékos kortárs magyar irodalmi kislexikonná állnak össze.

Hangvétélükben és értékelésükben az *esszéesszócikkek* igencsak változatosak, és ezt csak úgy szemléltethetjük, ha a kötet huszonöt írása, fejezete közül kiemelünk néhányat, talán nem is annyira találomra. A Bertók Lászlóról szóló *fantomkép*, ahol az *értelmezési dokumentum* a költő *Ha van a világon tető* című verseskötete, egy viszonylag rövid *felvezetés*ben ismerteti Bertók László addigi reprezentatív költői pályáját, majd szinte rögtön áttér az életmű értelmezni kívánt darabjára, amelyet gyakorlatilag tanulmányba hajló

alapossággal és terjedelemben értékel, természetesen itt is megengedve egy kis szellemeskedő szubjektivizmust az értelmezőnek. A kitekintés, a *perspektivizmus* ugyancsak viszonylag terjedelmes, és a vizsgált szonettköteten kívül általános következtetéseket is megfogalmaz Bertók László lírikusi pályájáról, játékos hangnemben, de ugyanakkor mégis egészen komoly állításokra ragadtatva magát. A Darvasi Lászlóról szóló *esszészócikk*, melynek *értelmezési dokumentuma* a szerző *Horger Antal Párizsban* című, 1991-ben megjelent első verseskötete, az adott mű elemzésén kívül azt is bemutatja, miként vált később a kezdetben lírikusként működő szerző a kortárs magyar prózairodalom egyik meghatározó alakjává, nem csupán Darvasi László egyéni írói pályájáról, de általánosabb kortárs magyar irodalmi tendenciákról is értekezve. A Fehér Béláról szóló íróportré, melynek *értelmezési dokumentuma* az író *Egyenes Kecske* című regénye, kifejezetten fanyalgó-szarkasztikus-provokatív hangnemben bírálja a szerző adott regényét és általános prózaírói stílusát, a kitekintésben továbbá arról is értekezik, mennyire kétséges irodalmi kategória a realizmus, és hogy ennek a kategóriának a nem-létezésére talán Fehér Béla egész prózaírói életműve bizonyítékként szolgálhat. Nem lehet kétségünk afelől, hogy itt a kritikus szándékosan ragadtatja magát olyan állításokra, mellyel bizonyos olvasóit provokálja, azonban a felvállalt szubjektivizmus arra is lehetőséget ad számára, hogy viszonylag kanonizált szerzők irodalmi munkásságát is, ha nem is teljes egészében, de legalább részben megkérdőjelezi. A Kukorelly Endre *Tündérvölgyét* vizsgálata tárgyává tevő *esszészócikkben* a meglehetősen rövid *felvezetés* után az *értelmezési dokumentumot* is hasonlóan rövid, lényegre törő, terjedelmileg alapvetően recenziószerű, de tömörségében és mélységében annál mégis nagyobb volumenű elemzés tölti ki, s az írás mindössze néhány soros *perspektivizmussal* zárul. A Kukorelly-szócikk a kötetben belül egyik eminens példája annak, miként képes a kritikus minimalista terjedelemben is érvényesen megnyilatkozni mind az adott szerző egyetlen művéről, mind pedig azon keresztül akár az egész életműről. A

Solymosi Bálintról vezetett kritikusi akta *A műnéger* című verseskötetet elemzi tanulmányba hajlóan, és a *felvezetés* és a *perspektivizmus* legalább olyan releváns állításokat tesz mind a szerzői életműről, mint az irodalomról általánosságban, mint magáról a vizsgált könyvről. Ezen írás az egyik legjobb példa arra, miként tud elmosódni a könyvbírálat, a szerzőportré és a komoly(abb), filológiai igényű szaktanulmány közötti határvonal, hiszen a munkát egyáltalán nem egyszerű a fent említett értekező műfaji skatulyák egyikében elhelyezni...

A *Poliptichon* című tanulmánykötet / kortárs magyar irodalmi aktagyűjtemény / játékos-komoly irodalmi kislexikon mindösszesen huszonöt írása terjedelmileg-tematikailag meglehetősen változó, irodalomkritikai / irodalomtudományi (a kettő közötti határvonal egyértelmű meghúzása ugyancsak nem könnyű feladat) színvonal tekintetében azonban mindenképpen egyenletes szövegekről van szó. Azt kell mondanunk, a kötet írásai terjedelmüktől és kitekintéseiktől függetlenül egyformán komoly és problémaérzékeny értelmezői szakmunkák, melyek mind külön-külön, mind pedig egy ilyen invenciózus-koncepciózus szakkönyv részfejezeteiként is megállják a helyüket. Zsávolya Zoltán értekezői stílusa egyszerre gondolkodtat el komolyan és *szórakoztat*, ami egy alapvetően komoly(kodó) műfajban kétségtelenül nem kis teljesítmény. Az olykor szellemeskedő és bátran vállalt irodalomértelmezői szubjektivizmus egészséges, a szövegeket nem agyonterhelő arányban keveredik a filológiai-irodalomtörténeti kitekintésekkel és a széleskörű teoretikus felkészültséggel, az alapvetően játékosan induló *esszészócikkek* pedig szinte mindig komoly, alaposan megindokolt kritikusi-irodalomtörténeti értékeléssel végződnek, és a szubjektivizmus ellenére is képesek érvényes állításokat tenni a kortárs magyar irodalom általuk vizsgált alkotóiról. A merítés nyilván szükségszerűen szubjektív kell, hogy legyen, azonban elég kiterjedt és nyitott ahhoz, hogy ne csupán egyes szerzők és egyes művek / életművek kapcsán tudhassunk meg bizonyos dolgokat, hanem az egész, hihetetlenül sok

irányba szerteágazó kortárs magyar irodalom tendenciáit is megláthassuk a maguk komplexitásában. A könyv ily módon pedig egyfajta látens monografikus igényt is megfogalmaz, fontos darabjává emelkedve a kétezres évek irodalomértelmezői diskurzusának.

(Budapest, Syrena Kiadó, 2006, 280 oldal)

A szövegiség és az értelmezés rejtett tartományai

Textualität und Deutung. Schriften zur Philosophie und Literatur

Zsávolya Zoltán *Textualität und Deutung* [Szövegiség és értelmezés] című, német nyelven megjelent tanulmánykötete az irodalom és a filozófia határterületein egyensúlyozva szokatlan értelmezői nyitottságról és kivételesen nagy teoretikus és filológiai felkészültségről tesz tanúbizonyságot. Bár a könyv tanulmányaiban a szerző alapvető érdeklődése a germanisztika területe felé fordul, a látszólag különálló irányokban vizsgálódó tanulmányok teoretikusan egységes egészzé állnak össze, perspektívájuk pedig jóval túlmutat a pusztán germanisztikai kérdezőhorizonton. A mindösszesen hat tanulmány közül öt valóban elsősorban a német(ajkú) irodalomra fókuszál, hiszen témáik között megtalálható Gabriele von Baumberg költészete, Jura Soyfer drámaírói életműve, vagy éppenséggel a XVIII–XIX. század fordulójának lírája és Niklas Lenau költői munkássága, s az értelmezői figyelem középpontjába kerül Batsányi János is, aki Gabriele von Baumberg házas- és alkotótársaként a német-osztrák-magyar irodalomtörténeti kapcsolatok letéteményese. A német-magyar irodalmi és kulturális kapcsolódási pontokat ragadja meg a Jura Soyfer magyarországi kapcsolatait elemző tanulmány, valamint a (nemzetközi) Lukács-kutatás aktuális kérdéseit feszegető írás is ebbe az irányba mozdul el.

A Die Lyrik der Jahrhundertwende vom 18. zum 19. Jahrhundert: als Vorstufe zu Lenaus Schaffen [A XVIII. és XIX. század fordulójának lírája, mint

Lenau munkásságának előképe] című, a szerző egészen fiatal korában, 1995-ben keletkezett tanulmány először is körüljárja a XVIII. és XIX. század fordulója németajkú költészetének történeti-poétikai jellegzetességeit, majd nagyon óvatos közelítéssel kimutatja, hogy e korszak lírája miként hatott Niklas Lenau, a valamivel később alkotó romantikus osztrák lírikus költői életművére.

A *Die Wiener Sappho* [*A bécsi Szapphó*] című tanulmány eredetileg Zsávolya Zoltán német nyelven írott és megvédett, később monográfia formájában is megjelent, Gabriele von Baumbergről szóló doktori értekezésének egyik terjedelmesebb fejezete, mely a XVIII és XIX. század fordulója táján élő és alkotó osztrák költőnő, nem mellékesen a prominens magyar szerző, Batsányi János felesége lírai életművének olvasási lehetőségeibe vezeti be a mindenkori olvasót, alaposan ismertetve és feltárva a Baumberg-filológia eddigi főbb eredményeit is.

A „*Höchster Geist*” und „*schönste Seele*”: *Das Dichterehepaar Baumberg–Batsányi und die Formen des Bonapartismus in der Habsburger Monarchie* [„*Legnagyobb szellem*” és „*legszebb lélek*”: *A Baumberg–Batsányi költőházaspár és a bonapartizmus megjelenési formái a Habsburg Monarchiában*] című tanulmány ugyancsak a szerző Gabriele von Baumbergről írott PhD-értekezésének vezérfonalát viszi tovább, és kellően kritikus és körültekintő módon szemlélve mutatja be a liberális-szabadjóműves-bonapartista Batsányi János és felesége, az ugyancsak jeles osztrák költőnő és szabadságharcos eszmeiségét, kitekintve a korabeli Habsburg Monarchia felvilágosult abszolutista történelmi-társadalmi-eszmetörténeti kontextusára is, mellyel szemben e szinte a végletekig szabadságpárti két alkotó végig következetesen meghatározta magát.

Az *Aktuelle Fragen der (internationalen) Lukács-Forschung. Stichwörter zu einigen Aspekten* [*A (nemzetközi) Lukács-kutatás aktuális kérdései. Kulcsszavak néhány aspektushoz*] címet viselő tanulmány madártávlatból közelíti meg a Lukács György életművére vonatkozó – magyar és nemzetközi

szintű – kutatás kulcskérdéseit, s bár alapvetően megmarad az általánosságok és a kutatás folyamatban lévő irányai ismertetésének szintjén, invenciózus módon bizonyos lehetséges új irányok kijelölésére is vállalkozik, irodalom és filozófia határterületein egyensúlyozva, a kettő egymástól való elválaszthatatlanságára támaszkodva.

A Der „Realismus“ im dramatischen Werk von Jura Soyfer [„Realizmus” *Jura Soyfer drámaírói munkáiban*] című rövid, lényegre törő irodalomtörténeti esettanulmány a realizmus stílusjegyeit kutatja az orosz születésű osztrák politikai újságíró és kabarészerző, Jura Soyfer ránk maradt kisszámú drámájában, meglepően invenciózus eredményekre jutva e mára szinte elfeledett, meglehetősen fiatalon elhunyt, ugyanakkor történeti távlatban mégis prominensnek bizonyuló alkotó életművével kapcsolatban.

A Der Dramatiker Jura Soyfer und Ungarn [*A drámaíró Jura Soyfer és Magyarország*] címet viselő tanulmány ugyancsak az orosz-osztrák író-újságíró életművét teszi vizsgálódása tárgyává, mégpedig elsősorban Soyfer munkásságának magyarországi kapcsolódási pontjait kutatva, emellett az egyébiránt nem túl kiterjedt, de mégiscsak létező magyarországi Jura Soyfer-recepció fontosabb állomásait részletezi, illetve megkísérli kijelölni a recepció esetleges további irányait, lehetőségeit is.

A tanulmánykötet hat írásáról elmondható, hogy irodalom, kultúrtörténet, társadalomtörténet és filozófia nem válik bennük szigorúan külön – a vizsgált szerzőket és (élet)műveket a szövegek mindig a lehető legtágabb kontextusban kísérlik meg elhelyezni, sohasem csak az életrajzi tényekre és / vagy csak az adott szerző által létrehozott textusokra koncentrálnak, hanem mindig biográfia és filológia valamiféle kiegyensúlyozott elegyére törekszenek, folyamatosan az értelmezés játékterében tartva az adott történelmi korszak filozófiai-eszmetörténeti hátterét is.

A kötet nyelvezetéről is szólva pár mondatot, hangsúlyoznunk kell, hogy Zsávolya Zoltán, a kortárs magyar irodalom egyik aktív és prominens

kritikusának értelmezői stílusát illetően e teoretikus szaktanulmánykötet nyelvisége – német nyelven – kissé atipikusnak hat. Ha csak a szerző korábbi, *A fanyalgás művészete* és *Poliptichon – Fantomképek a kortárs magyar irodalomról* című magyar nyelven közölt tanulmányköteteit nézzük, s eltekintünk első szakkönyvétől, a Gabriele von Baumbergről írott, ugyancsak német nyelven publikált filológiai-életrajzi monográfiától, szembetűnhet, hogy a *Textualität und Deutung* hat tanulmányára korántsem jellemző az a könnyed, olykor a prózaírói énjét fékezni nem tudó szerzőre oly jellemző, szellemeskedő-esszéisztikus, helyenként stílusbravúroktól és egyéni neologizmusoktól hemzsegő értelmezői beszédmód, mely Zsávolya magyar nyelven írott esszéiben, tanulmányaiban és kritikájában oly gyakran megjelenik. Itt – és ennek talán valamennyire a nyelvi deficit is az oka, hiszen a germanisztikából doktorált szerző dicséretes módon maga írta meg német nyelven a tanulmányszövegeket, a könyv létrehozásában fordító nem, csupán anyanyelvi lektor kapott szerepet – bizony egy sokkal komolyabb és szárazabb szaktudományos nyelvezettel dolgozó értelmezőt olvashatunk, akinek eszmefuttatásai koncepciózusak, jól követhetők és alaposan alátámasztottak. Talán túlzás volna a szerző magyar és német interpretátori nyelvezete közötti szakadékot valamiféle „értekezőnyelvi skizofréniának” titulálni, a két stílus(szélsőség?) közötti különbség azonban mindenképpen szembeötlő, és minden bizonnyal szándékolt. Ebből is látszik, hogy a szerző mind a magyar, mind pedig a német irodalomértelmezői nyelvezet(ek)ben otthonosan mozog, s ugyanolyan színvonalon képes az esszéisztikus-olvasmányos interpretációra, mint a komolyabb teoretikus-filológiai szakmunkára. A *Textualität und Deutung* ezen értelmezőnyelvi kettőségnek is igen markáns lenyomata, mely a *szövegiség* és az *értelmezés* rejtett tartományait nyitja meg a mindenkori – magyar, vagy éppenséggel német – olvasó előtt, egyúttal pedig a német(ajkú) és a magyar irodalom- és gondolkodástörténet jelentős kapcsolódási pontjait is feltárja. Mindezzel együtt pedig az irodalom- és filozófiatörténeti vizsgálódások önértékén túl

mindenképpen egy termékeny szövegértelmezői pálya fontos állomásának tekinthető.

(Bécs, Phoebus Verlag, 2007, 175 oldal)

Sokszínű tanulmánymozaik negyedszázad irodalmári működéséből

Gyűjtőpont – Válogatott tanulmányok

Zsávolya Zoltán, a kortárs magyar széppróza és irodalomkritika középnemzedékének markáns képviselője idestova negyedszázados irodalomértelmezői működésének keresztmetszeteként adta közre válogatott tanulmánykötetét. A *Gyűjtőpont* címre keresztelt tanulmánygyűjtemény szokatlanul nagy tematikai variabilitásról tesz tanúbizonyságot, így a mindenkori olvasó is képet kaphat arról, hogy a szerző irodalomértelmezői érdeklődése mennyire szerteágazó, sokrétű, mondhatni mozaikszerű. Kezdjük ott, hogy Zsávolya Zoltán alapvetően germanistaként kezdte a pályáját, doktori értekezését a klasszikus német-osztrák líra jeles női képviselőjéről, Gabriele von Baumbergről írta, s csak később vált a modern és kortárs magyar irodalom egyik szorgalmas és értő kritikusává, elemzőjévé, elmélyülve többek között XX. századi magyar nőírók életművében is, férfi irodalmár létére gáláns gesztust téve és szokatlan szakmai nyitottságot mutatva a *gender studies* Magyarországon többnyire női képviselői felé.

A kötet első tanulmánya, *Cédulák egy/a („)Költészethez(“)* a kortárs magyar költészet releváns alkotójának, Turczi Istvánnak az életművét vizsgálja, egyfajta ürügyként, orvosi lóként felhasználva a költő a XX. század számos, immár nem élő nagy magyar lírikusával versdialógus(oka)t folytató, *Áthalások* című verseskötetét. Bár a tanulmány terjedelmesebb könyvkritikaként indul, végül is az *Áthalások* ürügyén ténylegesen mélyrehatóan tárgyalja Turczi István

költészetének poétikai sajátosságait, érvényes és alátámasztott következtetésekre jutva a szerző életművéről.

A második, *Vers-epika, (ál)elégia, mozaikvers* című írás eredetileg Marno János *Nincsen líra √ nélkül* című verseskötetéről írott terjedelmes, elemző könyvkritika, mely ugyanakkor a Turczi-tanulmányhoz meglehetősen hasonló módon a szerző egy konkrét, releváns versgyűjteményéből kiindulva az egész életműre vonatkoztatható, általános érvényű irodalomértelmezői állításokat fogalmaz meg.

A következő írás, a *Feltámadások enciklopédiája*, mely a *Pályatársi szakmegjegyzések Szappanos Gábor Szindbád-novelláihoz* alcímet viseli, akarava-akaratlanul rávilágít a szerző kettős identitására: Zsávolya Zoltán ugyanis nem csupán prominens irodalomtörténész, de markáns prózaíró is, aki a kortárs magyar széppróza olyan képviselőjének, mint Szappanos Gábor, számos kritikus által ellentmondásosan értékelt, bár mindenképpen figyelemre méltó Szindbád-novelláit nem csupán száraz irodalmári szakbírálattal, hanem (szépírói) *pályatársi szakmegjegyzésekkel* illeti. Ily módon a szöveg jóval többé válik, mint egyszerű, száraz szaktanulmány, melyben az itt és most irodalomtörténészként megnyilatkozó szerző nem tudja leplezni szépírói énjét, s talán nem is kell, hogy leplezze...

A kötet negyedik írása, melyben Zsávolya Zoltán a kortárs magyar irodalomról végül is átkanyarodik a XX. századi magyar nőirodalom problémakörére, a *Szövegalapzat, műfajiság, autonómia. Lesznai Anna nagyregénye mint élet(műv)ének foglalata* úgy vélem, a szerző eddigi egyik legfontosabb tanulmánya, mely egyúttal a legnagyobb szakmai recepciót váltotta ki. Lesznai Anna *Kezdetben volt a kert* című, poétikai-esztétikai szempontból igencsak ellentmondásosan értékelhető nagyregényét a lehető legtöbb aspektusból járja körül, s rámutat annak vitathatatlan erényeire csakúgy, mint joggal felróható hibáira. A közelmúltban egyébiránt Menyhért Anna volt az, aki *Női irodalmi hagyomány* című tanulmánykötetében mintegy tucatnyi oldalon

keresztül folytatott élénk és produktív vitát Zsávolya Zoltán e tanulmányával, s ez az irodalomtudományi diszkusszió talán egészen a mai napig nincs lezárva.

A tanulmánygyűjtemény ötödik darabja ugyancsak a XX. századi magyar női irodalmi vonalat folytatja: a *Változat a magyar nyelvű női karrierregényre* című dolgozat Bródy Lili *A Mancsi* című (karrier)regényét teszi alapos szövegközeli olvasás tárgyává, nagyjából hasonló érvelérendszerrel rávilágítva a szöveg poétikai-esztétikai hibáira, lehetséges elavultságára és lehetséges modernségére egyaránt.

A következő írás, *A nemzeti fordulat kisprózája* folytatja és betetőzi a női irodalmi tematikájú tanulmányok ívét, az irodalmár figyelme pedig Tormay Cécile 1920-as években írt elbeszélései felé fordul benne. Zsávolya Zoltán tanulmánya elsősorban különböző kisprózai művek és nagyepikai alkotások között mutat ki releváns párhuzamokat, hiszen az író nő gyakorta átdolgozta korábbi műveit, s amellet, hogy Tormay Cécile-t ma inkább néhány nagyobb volumenű regényéről ismerjük, alapvetően pályája kezdetétől fogva elsősorban kisepikai alkotó, novellista volt, kisprózaírói munkássága pedig legalább olyan jelentős, mint regényírói életműve.

A szövegegyüttes hetedik darabja, a *Kritika, „irodalmi esztétika”, művészetbölcselet. Teoretikus perspektívák August Wilhelm Schlegel A költészetről című művében* című nagyobb lélegzetű tanulmány radikális fordulat a női irodalmi tematikához és egyáltalán az irodalmi tematikához képest, hiszen kevésbé irodalmi, semmint inkább filozófiai-esztétikai kérdezőhorizontból vizsgálja az idősebb Schlegel fivér a költészetről írott paradigmatis esszejét, felvetve azt a lehetőséget is, mely szerint adott esetben a mű nem csupán teoretikus szöveggént, de akár szépirodalmi műként is olvasható volna...

A kötet nyolcadik tanulmánya a jeles osztrák-amerikai színész és színházi rendező, Max Reinhardt ötvenéves működését összegzi lényegre törő pályaképvázlatként, ugyanakkor invenciózusan, rávilágítva az alkotó máig élő színházi

rendezői örökségének jelentőségére, elhelyezve őt egy meglehetősen tág, nem csupán osztrák és / vagy amerikai színháztörténeti kontextusban.

A következő írás, *A szűkített blende intenzitása* Zsávolya Zoltán egy hangsúlyozottan korai, még 1991-ben megjelent esszéje, mely nem másra vállalkozik, minthogy egy alapvetően idegen, ám szemmel láthatólag mégis meglehetősen produktív módon új otthonra találó távol-keleti lírai műfaj, a haiku helyét jelölje ki a kortárs magyar irodalomban. A kulturális és irodalomtörténeti kontextus legtágabb értelmezése és invenciózus megállapításai által úgy vélem, az esszé sikerrel is jár, és valóban *elhelyezi* a kortárs magyar (posztmodern) lírán belül ezt a tradicionális japán versformát.

A tizedik, *Hollywood (t)akarása. (H)arc poetica, avagy képzelt/„képzett” levél Natalie Portmannek* című terjedelmes, és stilisztikai szempontból is kissé talán terjengős esszében Zsávolya Zoltán a *science fiction* műfajára oly jellemző közhelyeken, példának okáért a gyakorta megjelenő *humanoid* robotok és kiborgok toposzán merengve olyan kérdések tárgyalásáig jut el, hogy voltaképpen mit is jelent – elsősorban számára – a *humanitás*, a *humánium*, az ember(i)ség fogalma, és hogy rohamosan technicizálódó társadalmunkban ez miként értékelődik át fokozatosan. Azt mondanám, ebben az esetben nem annyira irodalomkritikai-irodalomtudományi, mint inkább általánosabb kultúratudományi szövegről van szó, mely ugyancsak rámutat a szerző meglehetősen szerteágazó, az irodalomtudomány kereteit meghaladó humántudományi érdeklődésére.

A kötet utolsó előtti írása, a *Recepció olvasmányok* érdekes metatextus, ugyanis nem egyéb, mint meglehetősen határozott és vitriolos szerkesztői-kritikusi válasz a felvidéki magyar költő, Fellingner Károly Zsávolya Zoltán által szerkesztett, *Jancsi és Juliska* című verseskötetéről született két bírálatra. Szászi Zoltán rövid, ám gyakorlatilag megsemmisítő kritikát publikált a kötetéről, míg Malek Ízisz ellenben méltató bírálatot adott közre ugyanazon műről. A szerkesztő-kritikus azonban nem a két bírálat közötti arany középutat választja,

hanem gyakorlatilag Malek Ízisz kritikájával teljes egyetértésben veszi védelmébe önnön „szerkesztői gyermekét”, az általa szemmel láthatólag meglehetősen kiemelkedő műnek tartott *Jancsi és Juliska* című verseskötetet, és legalább olyan éles és megsemmisítő bírálattal illeti Szászi Zoltánt és annak szövegét, mint amilyennel Szászi illetve Fellingner Károly líraművét.

A kötet utolsó tanulmányában, pontosabban *kapcsolódó tanulmányában* Zsávolya Zoltán jelen bekezdések szerzője meglehetősen szerény irodalmári teljesítményének három, könyv alakban is megtestesült darabját elemzi behatóbban, a szakmai etika azonban úgy kívánja, hogy jelen kritika semmilyen szempontból ne minősítse azon írást, amely szerzőjének műveit tűzte ki vizsgálata tárgyául. Annyit talán azonban még így is megjegyezhetünk, hogy a tanulmánygyűjtemény végén mintegy váratlanul felbukkanó szakkönyv-értékelés, *metakritika* arról tanúskodik, hogy Zsávolya nem csupán a modern német és magyar, illetve a kortárs magyar irodalom tendenciáira figyel, kutatóként és kritikusként nem csupán a primer szövegek iránt érdeklődik, de afféle *metakritikusként* szekunder szakmunkákra is megkísérel reflektálni, meglehetősen határozott véleményt formálva.

Zsávolya Zoltán *Gyűjtőpont* című válogatott tanulmánykötete egy negyedszázada praktizáló irodalmár életművének olyan keresztmetszete, mely tanúbizonyságot tesz arról, miként tud egy hivatásos olvasó a lehető legtöbb kutatási témával foglalkozni és a lehető legtöbb irányba figyelni anélkül, hogy tanulmányai felületessé válnának. Zsávolya Zoltán nem tipikus, a kortárs magyar irodalomtudományi diskurzusra nagyon is jellemző módon *szakkutató*, aki egy adott téma lehető legmélyebb feldolgozására és kimerítésére adta a fejét, hanem olyan irodalomtörténész és kritikus, aki mindig újabb és újabb, adott esetben ismeretlen, feldolgozatlan témákat, szerzőket, műveket, életműveket keres. Nem fél az irodalmi újdonságok támasztotta kihívásoktól, és a kanonizált és sokat elemzett szerzők és művek értelmezése és értékelése mellett újra és újra megtalálja azokat az irodalmi margináliákat, érdekességeket, egzotikumokat,

melyek vizsgálatába érdemes interpretátori időt és energiát fektetni. Negyedszázad megszakítatlan irodalomtörténeti és -kritikai tevékenység foglalata ez a könyv, szám szerint a szerző ötödik irodalomtudományi szakmunkája, két magyar és két német nyelvű szakkönyv után pedig magyar nyelven a harmadik. A szerző eddigi irodalomtörténeti életművének záróköve, mely minden bizonnyal még további irodalomtudományi monográfiákat és tematikus tanulmányköteteket is előrevetít. A válogatott tanulmánygyűjtemény tizenkét írását olvasván bízunk hát e szerteágazó, ráadásul az esetek többségében igen magas szakmai színvonalon megnyilvánuló irodalmári működés mihamarabbi – könyv formátumú – folytatásában.

(Budapest, Napkút Kiadó, 2014, 230 oldal)